

Manual och mottagare

En översättningsanalys av instruktioner och tilltal i två tekniska manualer

Jennie Bengtsson

I uppsatsen analyseras två tekniska manualer och deras översättningar. I fokus står texternas imperativa funktion och hur texterna har anpassats till mottagarna. Analysen omfattar sättet på vilket instruktionerna presenteras och vilket tilltal som används i manualerna samt vad som händer i översättningen av dessa och vilka följderna blir.

1. Inledning

I vårt dagliga liv kommer vi ofta i kontakt med olika tekniska produkter som vi använder. Detta gäller såväl i hemmet som på arbetsplatsen. För att vi ska kunna lära oss att använda dessa produkter på korrekt sätt medföljer i de allra flesta fall manualer, bruksanvisningar eller handböcker av olika slag där företaget ger information om produkten samt uppmaningar och råd om hur vi på bästa sätt kan använda den. Bruksanvisningar kan ses som en del av produkten och utgör en länk mellan denna och användaren. Att en bruksanvisning fyller sin funktion är på många sätt mycket viktigt för både tillverkaren av produkten och för dem som skall använda den. En knapphändig manual kan leda till att produkten används felaktigt och skadas, vilket leder till missnöjda kunder och kostnader för företaget.

Många företag vänder sig till en internationell marknad vilket innebär att de behöver producera manualer på flera språk. En stor del av översättningsarbetet idag utgörs av översättning av just manualer. Detta ställer särskilda krav på översättarna då det är mycket viktigt att manualernas innehåll såväl som funktion överförs korrekt till målspråket.

1.1. Teoretisk bakgrund

Olika texter fyller olika funktion och ser därmed till innehåll och form olika ut. Reiss (1989:108–109) talar om informativ, imperativ samt expressiv funktion hos texter. Den informativa texten förmedlar främst

ett informationsinnehåll, den imperativa ska få mottagaren att handla på ett visst sätt och den expressiva fokuserar på sändaren och vad denne vill förmedla. De olika funktionerna framträder sällan renodlade i en text utan förekommer ofta parallellt. Bruksanvisningar kan sägas höra till de texter som inte bara innehåller viktig information, dvs. är informativa, utan som även fyller en imperativ funktion vilket innebär att de ska uppmuntra eller få mottagaren att agera på ett visst sätt.

Utöver funktion har varje text en sändare som producerar texten för en specifik mottagare. Hur texten ser ut påverkas till stor del av dess funktion och dess tänkta mottagare. Strömquist (2005:23) understryker att sändaren bör skriva mottagaranpassat, det vill säga han bör anpassa texten till dem som förväntas läsa den. Att skriva mottagaranpassat innebär att textens innehåll så väl som dess formella struktur anpassas för att motsvara de kunskaper, både i fråga om ämnet och i fråga om språket, som mottagaren förväntas ha. Detta innebär en svår avvägning för sändaren. En allt för enkel text kan få mottagaren att känna sig underskattad medan en allt för svår text riskerar att bli obegriplig eller svår för mottagaren att ta till sig, om han ens bryr sig om att läsa färdigt den (Dysthe et al. 2002:77).

Även om det är svårt att avgöra hur den tänkte mottagaren ser ut, särskilt då många texter vänder sig till en bred, heterogen mottagargrupp är det trots allt bättre att ta fram en genomsnittsmottagare och anpassa texten till denne än att inte ha någon mottagare i åtanke alls (Ehrenberg-Sundin et al. 2003:16). En välgrundad fråga är om det ens är möjligt att skriva en text utan en tänkt mottagare om än en undermedveten sådan. Ofta anpassar sändaren omedvetet texten till en läsare med samma kunskaper som han själv om det inte finns en genomtänkt mottagare.

I fråga om manualer menar Sterner (1997:19) att den tänkte mottagaren i många fall kan jämföras med produktens tänkta målgrupp. Även denna grupp kan ofta vara stor och de kunskaper som mottagarna har kan variera såväl i fråga om produkten som i fråga om språket.

I översättningen av manualer måste översättaren ta hänsyn såväl till textens innehåll som till dess funktion. Det är viktigt att den ursprungliga funktionen bevaras och att informationen överförs så troget som möjligt för att mottagarna inom målspråkskulturen skall kunna använda manualen (Reiss 1989:109–110). Utöver detta måste översättaren ta hänsyn till skillnader mellan käll- och målspråket vilka i översättningsarbetet leder till att vissa förändringar måste göras. Enligt Ingo (1991:169) kan vi dela upp dessa förändringar i tre grupper: formella, semantiska och pragmatiska beroende på vilken nivå de påverkar i texten.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att lyfta fram och diskutera ett antal specifika svårigheter som uppstår i samband med översättning av tekniska manualer. Dessa texter skrivs i syfte att dels delge information om produkten, dels att få mottagaren att agera på ett visst sätt så att denne kan använda sin produkt på rätt sätt. Fokus kommer att ligga på manualernas imperativa textfunktion, hur den tar sig uttryck i de engelska och svenska manualerna samt hur den översätts. På vilket sätt kommuniceras uppmaningarna till mottagaren? Vilket tilltal används och hur översätts det?

I samband med detta kommer även begreppet 'mottagaranpassning' att diskuteras och de uttryck som detta tar sig i manualerna och deras respektive översättningar. Ser texterna olika ut beroende av den mottagare de vänder sig till? Vilka skillnader kan man hitta mellan en manual som vänder sig till en bred, allmän målgrupp och en som är skriven för en mindre, specialiserad grupp?

Således kommer vi i denna uppsats att analysera ett antal förändringar som enligt Ingos (1991:169) indelning hör till grupperna formella och semantiska för att sedan diskutera deras pragmatiska följder.

1.3. Tidigare forskning

Det verkar inte ha skrivits särskilt mycket om tekniska manualer och ännu mindre om översättningen av dem. Det som jag hittat berör i de allra flesta fall kvaliteten, eller bristen på densamma, hos manualerna.

Jan Sterner (1997) fokuserar i sin uppsats Bruksanvisningar, är de så dåliga? just på kvalitetsaspekten hos manualer genom att undersöka hur kunderna använder manualerna och vad de har för förväntningar på dem samt hur företagen arbetar med att ta fram dem och hur de vill att de ska användas.

Utöver Jan Sterners uppsats finns STG:s, Standardiseringsgruppens, handbok 169 (1999) som liknar en fingervisning på hur en manual på svenska borde utformas. I STG:s handbok 169 står det att "[d]enna handledning är inte en svensk standard men kan möjligen ses som ett första steg mot en sådan" (1999:9). Det verkar alltså inte finnas några skrivna normer för hur bruksanvisningar och manualer skall utformas, utan bara en mindre mängd handfasta råd.

När det gäller översättningen av tekniska manualer har detta diskuterats tidigare i uppsatser av Berglund (2005) och Halfon Hermelius (2005). Berglund fokuserar i sin uppsats bl.a. på formella, semantiska och pragmatiska förändringar i översättningen av en manual. I sin studie fann hon att den svenska måltexten varierade mer i användningen av imperativformer medan källtexten låg närmre STG:s riktlinjer. Det var även vanligt att översättaren hade kringgått personifieringar i källtexten genom att använda en passivkonstruktion i måltexten. Halfon Hermelius undersöker i sin uppsats skillnaderna mellan ett antal manualer och vad dessa kan bero på samt språkliga skillnader som uppstått vid översättningen av dessa manualer. I studien kom hon fram till att skillnaderna mellan hur manualerna ser ut verkade bero främst på företagets ambitioner. Hon fann även att passivkonstruktioner, vilka oftast var agentlösa, ökade i måltexterna samt att antalet modala hjälpverb minskade vid översättningen.

Kvalitetsaspekten och de formella aspekterna och även översättning av manualer har alltså i viss mån berörts i tidigare studier men det har däremot inte vad jag har kunnat utröna skrivits något om den imperativa funktionen hos instruktionerna i manualer och pragmatiken kring detta, dvs. hur uppmaningarna presenteras och hur dialogen förs med mottagaren samt hur detta påverkas vid översättningen av manualerna.

2. Material och metod

I detta kapitel presenteras de båda manualerna och översättningarna som ligger till grund för analysen samt de metoder som har tillämpats i arbetet.

2.1. Material

Två manualer och deras respektive översättningar har valts ut som grund för analysen. Urvalet är gjort baserat på sammanhanget i vilket dessa manualer används, vilka deras tänkta målgrupper är och vilka förkunskaper mottagarna förväntas ha i fråga om produkterna.

Begreppet 'manual' använder vi i denna uppsats som en övergripande benämning för all typ av instruerande text som hör samman med en produkt. Vi gör alltså här ingen skillnad mellan en bruksanvisning, instruktionsbok eller handbok etc.

Den första texten är en manual för ett laboratorieinstrument från företaget DAKO vilken används för att förbereda prover på objektsglas. Denna manual får här representera den typ av manual som vänder sig till en mindre, mer specifik grupp personer med särskild utbildning och som förväntas ha goda kunskaper inom området. DAKO är grundat och har sitt huvudkontor i Danmark men har även kontor i USA. Manualen är översatt från engelska, och den engelska texten är också originaltext.¹

Den andra texten är en manual till en DVD-spelare från företaget NAD Electronics. Denna manual får här representera den typ av manual som vänder sig till en bredare målgrupp och där förväntningarna på mottagarnas förkunskaper kan ses som låga. NAD har sitt huvudkontor i Kanada. Manualen är översatt från engelska till svenska och även i detta fall är den engelska texten originaltext.²

Källtexterna benämns hädanefter som *DAKO KT* och *NAD KT* och måltexterna som *DAKO MT* och *NAD MT*.

2.2. Metod

Först har en kortare analys av de tänkta mottagarna gjorts vilken baserats på den information som finns i manualerna och på företagets hemsidor samt på hur manualerna är uppbyggda innehållsmässigt och språkligt.

Därefter har uppmaningarna, passivkonstruktionerna, de modala hjälpverben samt tilltalen i form av personliga pronomina i källtexterna och de respektive måltexterna sållats ut och sammanställts manuellt. En jämförelse har sedan gjorts för att se vilka skillnader som finns mellan källtexterna och de respektive måltexterna i användningen av dessa. De fall där käll- och måltexterna skiljer sig åt har sammanställts i listor, och de vanligast förekommande fallen presenterats i tabeller för respektive textpar under varje enskild rubrik i översättningsanalysen. De skillnader som hittats diskuteras ur ett pragmatiskt perspektiv med mottagaren i fokus. Exempelen har även lyfts in i den löpande texten och fungerar som underlag för diskussionen.

De kursiveringar som finns i exemplen är mina egna och de är till för att ytterligare förtydliga för läsaren. Övriga markeringar som kan finnas i exemplen kommer ifrån käll- respektive måltexterna och har alltså inte lagts till i efterhand.

¹ Detta har bekräftats genom personlig kommunikation med Anette Westh för DAKO 22/2 2008.

² Detta har bekräftats av Karen Pritchard för NAD via e-post 29/4 2008.

3. Resultat

Följande kapitel delas upp i två delar: mottagaranalys och översättningsanalys. I den första delen görs en kortfattad analys av manualernas mottagargrupper. I den andra delen presenteras analysen av översättningen av imperativ och alternativa former för uppmaning, passivkonstruktioner, modala hjälpverb samt tilltal i form av personliga pronomen i manualerna. Vidare diskuteras här även de effekter som översättningen får på mottagaranpassningen.

3.1. Kortfattad mottagaranalys

3.1.1. DAKO:s mottagare

DAKO:s produkt används för att förbereda prover på objektglas och vänder sig till personer som arbetar på laboratorier och som kan förväntas ha någon form av högre utbildning bakom sig för att kunna genomföra sitt arbete. Redan på de inledande sidorna av DAKO:s manual specificeras dess omfattning och företagets förväntningar på mottagarens kunskaper. Där står att läsa att:

Denna handbok innehåller grundläggande information om hur du sköter och använder färgningssystemet Artisan och förutsätter att du har fått grundläggande utbildning om instrumentet. (DAKO s. v)

Det framgår tydligt att det finns begränsningar för vad kunden själv förväntas kunna göra men även att det finns sådant som han inte får göra själv:

Denna handbok ersätter inte den detaljerade användarutbildning som ges av Dako, Inc. eller andra omfattande instruktioner. Dakos avdelning för teknisk service måste kontaktas omedelbart för hjälp om instrumentet inte fungerar. Installation av hårdvara eller programvara på färgningssystemet Artisan får endast utföras av Dakos godkända service-representanter. (DAKO s. vi)

Via DAKO:s hemsida kan man få mer information om de utbildningar och kurser som erbjuds för att kunden på bästa sätt ska kunna använda

produkten. Det framgår tydligt att manualen bara är en del i en större mängd information som finns tillgänglig till produkten.

Av den information som finns i manualen och på företagets hemsida framgår det tydligt att det ställs stora krav på mottagarens förkunskaper gällande produkten.

3.1.2. NAD:s mottagare

NAD:s produkt vänder sig till en bredare mottagargrupp än DAKO:s och kan användas så väl i hemmet som på arbetsplatsen. Den är dock inte utformad för att användas på en specifik arbetsplats för specifika arbetsuppgifter som DAKO:s produkt. Det ställs inga krav på förkunskaper annat än vad kunden redan kan tänkas veta om DVD-spelare i allmänhet och det krävs inte heller någon utbildning för att använda produkten.

På samma sätt som i DAKO-manualen finns det information om NAD-manualens omfattning och vilka situationer kunden inte får hantera själv:

I den här bruksanvisningen finns information om hur du använder och underhåller din DVD-spelare. Kontakta en behörig serviceverkstad om apparaten har gått sönder. (NAD s. 4)

Kundens begränsningar understryks ytterligare av följande information, vilken ges i versaler och fet stil för mer emfas:

DET FINNS INGA DELAR INUTI APPARATEN SOM ANVÄNDAREN SKA UTFÖRA SERVICE PÅ. ENDAST BEHÖRIG SERVICEPERSONAL FÅR UTFÖRA SERVICE. (NAD s. 2)

Vidare ger NAD instruktioner om hur kunden på bästa sätt bör använda manualen:

För att försäkra dig om att du använder apparaten på rätt sätt ber vi dig att läsa igenom bruksanvisningen noggrant och spara den för senare bruk. (NAD s. 4)

Kraven som NAD ställer på sina mottagare i fråga om produkten är alltså låga jämfört med DAKO.

3.1.3. Olika mottagare – olika manualer? En jämförande analys av DAKO och NAD

Eftersom en text bör anpassas till mottagaren bör vi kunna se skillnader mellan texter som fyller samma funktion och formellt sett borde se likadana ut, men som vänder sig till vitt skilda mottagare, vilket är fallet med de manualer som ligger till grund för den här uppsatsen. De båda manualerna jämförs här för att se om detta påstående stämmer.

De båda företagen lyckas anpassa sina manualer väl till deras respektive mottagare. Manualerna följer konventionerna för hur manualer brukar se ut och de följer även över lag de råd som ges i STG:s handbok 169 (1999). Vissa skillnader finns emellertid mellan de båda manualerna både i fråga om språk och innehåll.

Anmärkningsvärt är den stora mängden personliga pronomina, främst i form av *you/du*, som används i NAD:s manualer. Detta ger en personligare ton och ett mer direkt tilltal till NAD:s manualer jämfört med det som finns i DAKO:s. Eventuellt har DAKO:s manualer influerats av det medicinska eller vetenskapliga språket medan NAD:s istället har fått en mer säljande ton vilket enligt Sterner (1997:45) inte är helt ovanligt.

Den tydligaste skillnaden i innehåll mellan manualerna är att man i DAKO:s manualer sällan förklarar de fackord som finns i texten utan mottagaren förväntas veta vad *reagents* (s. 11)/*reagenser* (s. 11) och *immunohistochemical (IHC) stains* (s. 3)/*immunohistokemiska färgningar (IHC)* (s. 3) är för något. I NAD:s manualer å andra sidan ges en kort lista med förklaringar till termer som för vissa mottagare kan tänkas vara okända och som bl.a. berör filformat som t.ex. *MPEG is an international standard for video and audio compression* (s. 6)/*MPEG är en internationell standard för video- och ljudkomprimering.* (s. 6).

Skillnaden är en följd av att DAKO-manualerna vänder sig till personer som förväntas ha en gedigen utbildning sedan tidigare, dels inom det medicinska området, dels i fråga om produkten, och därmed redan besitter kunskap kring termerna som används medan NAD-manualerna vänder sig till en bredare grupp mottagare med förkunskaper som kan förväntas vara mycket lägre och även mer olika inom gruppen. Rent formellt är de båda manualerna i övrigt uppbyggda på liknande sätt. Skillnaderna ligger därmed inte i texternas struktur eller i fråga om avvikelser från texttypen utan berör snarare innehållets omfattning och stilen på språket i manualerna.

3.2. Översättningsanalys

3.2.1. Imperativformer och alternativa uttryck för uppmaning

Som tidigare nämnts kan manualer räknas till en texttyp vars funktion både är informativ och imperativ. Texten ska alltså förmedla ett sakinnehåll samtidigt som den ska få mottagaren att handla på ett visst sätt. Den verbform som främst används för att uttrycka uppmaningar i både engelska och svenska är imperativformen även om det finns flera sätt att uppmana mottagaren till handling (Sager et al. 1980:202) (Teleman et al. 1999:705). Det är användningen av uppmaningar i imperativform och dess alternativ i käll- och måltexterna som analyseras här.

Den övervägande majoriteten av uppmaningar som ges i imperativform i DAKO KT och NAD KT återfinns också i imperativform i de respektive måltexterna, vilket är i enlighet med STG:s riktlinjer att instruktioner ska ges i imperativ (STG 1999:21). Som framgår av exemplen i tabellerna nedan finns det dock ett flertal fall då översättarna har valt att använda en alternativ form för att uttrycka uppmaning. Det finns även exempel på det omvända, dvs. att översättarna i måltexten har använt en imperativform där en sådan inte finns i källtexten. Varken författarna eller översättarna har alltså känt sig bundna till att använda imperativ utan har i vissa fall valt andra alternativ.

Tabell 1 Exempel på uppmaningar i imperativ som översatts med en alternativ verbform i DAKO-manualerna

DAKO KT	DAKO MT
When finished in the Waste Inventory screen, <i>click</i> Exit , and then click Yes . (s. 14)	När du är klar med skärmen Waste Inventory <i>klickar</i> du på Exit och sedan på Yes . (s. 15)
To assign the same staining procedure to multiple slides, <i>highlight</i> the desired procedure... (s. 17)	Om du vill ange samma färgningsprocedur till flera objektglas <i>kan du markera</i> den önskade proceduren... (s. 19)
If you observe such accumulation, <i>contact</i> Dako's Technical Service Group. (s. 26)	Om du observerar sådana ansamlingar <i>ska du kontakta</i> Dakos avdelning för teknisk service. (s. 30)

Tabell 2 Exempel då uppmaningar i imperativ som översatts med en alternativ verbform i NAD-manualerna

NAD KT	NAD MT
COAXIAL (Digital audio out jack) <i>Connect to digital (coaxial) audio equipment.</i> (s. 8)	COAXIAL (digital ljudutgång) Här <i>ansluts</i> digital (koaxial) ljudutrustning. (s. 8)
If this occurs, <i>position the player away</i> from the TV, VCR or radio, or <i>turn off</i> the unit after removing the disc. (s. 10)	Om så är fallet <i>bör apparaten flyttas</i> bort från TV:n, videon eller radion eller <i>stängas av</i> när du tagit bort skivan. (s. 10)
To select another language, <i>press</i> number buttons then ENTER to enter the corresponding 4-digit number... (s. 13)	Om du vill ha ett annat språk <i>trycker du</i> på sifferknapparna och därefter på ENTER för att mata in språkets fyrsiffriga kod. (s. 13)

I översättningen av DAKO-manualen finns det relativt många exempel på fall då översättaren valt att översätta en uppmaning i imperativform med en alternativ form vilket resulterar i att mängden imperativformer är markant mindre i måltexten än i källtexten. Detta stämmer överens med det Berglund (2005:6) fann i sin studie där måltextens verbbruk växlade mer än källtextens. I översättningen av NAD-manualen finns det ungefär lika många fall då en imperativ form tillkommit i måltexten som fall då en imperativ form ersatts med en alternativ form vilket gör att mängden imperativformer här i stort sett bibehållits i måltexten.

Trots att de båda översättningarna innehåller olika många förändringar ser dessa förändringar likadana ut rent formellt och uppstår i liknande kontexter. Översättarna har t.ex. vid flera tillfällen översatt en imperativform med en presens indikativform som i exemplet från DAKO-manualerna *When finished in the **Waste Inventory** screen, click **Exit**, and then click **Yes**.* (s. 14), som översatts med *När du är klar med skärmen **Waste Inventory** klickar du på **Exit** och sedan på **Yes**.* (s. 15). De har även ofta använt en infinitivform tillsammans med ett modalt hjälpverb³ och i DAKO-manualerna finner vi *To assign the same staining procedure to multiple slides, highlight the desired procedure...* (s. 17), som översatts med *Om du vill ange samma färgningsprocedur till flera objektglas kan du markera den önskade proceduren...* (s. 19). I båda fallen sker oftast förändringen i kontexten ”to x, press/do y” där översättarna ibland har känt sig manade att inte komprimera måltexten

³ Se avsnitt 3.2.3. för diskussion kring översättningen av de modala hjälpverben i texterna.

fullt så mycket som den engelska källtexten och istället valt att använda konstruktioner som ”om du vill x så gör du y” alternativt ”om du vill x så kan du göra y”.

Det kan tänkas att denna typ av omskrivning resulterar i en mindre direkt uppmaning. Detta behöver dock inte ha en negativ effekt på textens funktion. Cassirer (2003:80) menar att ju längre man gör en uppmaning, dvs. ju mer den lindas in eller skrivs om, desto mildare blir den. Den förmildrande effekten skulle kunna påverka mottagarens samarbetsvilja och göra honom mer mottaglig för uppmaningen. Eftersom det här är fråga om manualer där mottagaren förväntar sig hitta raka instruktioner bör denna förmildrande effekt emellertid inte vara nödvändig. Vidare råder STG:s handbok 169 (1999:21) att man vid instruktioner ska använda imperativ. Risken finns att den implicita uppmaningen som döljs i en omskrivning inte alls tolkas som en uppmaning av mottagaren. Detta skulle innebära att dess funktion som just uppmaning går förlorad. I de flesta fall sker emellertid detta vid uppmaningar som kan ses som icke nödvändiga för mottagaren att utföra. Ehrenberg-Sundin et al. (2003:165–166) understryker dock att man när man skriver instruktioner bör vara konsekvent i användningen av imperativ och indikativ och att man vid denna typ av instruktion kan lägga till en inledande villkorsbisats men att instruktionen fortfarande ges i imperativ.

3.2.2. Passivkonstruktioner

En mening kan formuleras på två sätt, i aktiv eller passiv form, utan att dess informationsinnehåll för den skall förändras. Valet av aktiv eller passiv form påverkar dock framställningen på olika sätt bl.a. i fråga om stil och tema-remastruktur (Siewierska 1984:3).

Det kan finnas flera anledningar till varför sändaren väljer en passivkonstruktion, bl.a. menar Nordman (1992:76) att den passiva satsen fokuserar mer på handlingen som beskrivs, vilket bör vara särskilt användbart i manualer. Vidare är det ett effektivt sätt för sändaren att slippa specificera vem han vänder sig till vilket i vissa fall kanske inte är önskvärt och i andra helt enkelt inte möjligt (Quirk et al. 1985:165).

Cirka fyra av fem passivkonstruktioner i engelskan är s.k. agentlösa dvs. att de inte har en explicit agent utsatt (Quirk et al. 1985:164). Agentlösa passivkonstruktioner är också de vanligaste i svenskan (Teleman et al. 1999:373). De passivkonstruktioner som återfinns i

DAKO KT är alla av den här typen medan NAD KT har övervägande, men inte uteslutande, agentlösa passivkonstruktioner.

Tabell 3 Exempel på passivsatser i måltextern tagna från DAKO-manualerna

DAKO KT	DAKO MT
Dako 50X Wash Solution (Catalog # AR102) and 10X Tris Buffer (Catalog # AR103) require <i>diluting and mixing</i> prior to use. (s. 11)	Dakos tvättlösning 50X Wash Solution (katalognummer AR102) och trisbufferten 10X Tris Buffer (katalognummer AR103) måste <i>spädas och blandas</i> före användning. (s. 11)
Refer to the Package Insert for each stain kit for <i>coverslipping instructions</i> . (s. 20)	Instruktioner <i>om hur täckglas ska läggas på</i> finns i bipacksedelns bruksanvisning till respektive färgningssats. (s. 22)
From the Artisan Main Menu , click Procedures to open the Procedure Manager screen. (s. 23)	I skärmen Main Menu i Artisan klickar du på Procedures varpå skärmen Procedure Manager öppnas. (s. 27)

Tabell 4 Exempel på passivsatser i måltextern tagna från NAD-manualerna

NAD KT	NAD MT
When this choice is made, this unit automatically <i>converts</i> any 96 kHz signals to 48 kHz so your system can <i>code</i> them. (s. 14)	När du gjort detta val, <i>konverteras</i> 96 kHz-signaler till 48 kHz automatiskt så att de kan <i>avkodas</i> . (s.14)
The square frame <i>appears</i> briefly in the right bottom of the picture. (s. 19)	En fyrkantssruta <i>visas</i> hastigt längst ner till höger på bilden. (s. 19)

Totalt sett finns det fler passivkonstruktioner i både DAKO MT och NAD MT än vad det finns i DAKO KT och NAD KT vilket är samma resultat som Halfon Hermelius (2005:80–81) fann i sin studie. I tabellerna ovan finns exempel sammanställda på de vanligast återkommande kontexterna där en passivkonstruktion tillkommit i måltexterna.

Ökningen av passivkonstruktioner i måltexterna kan i fråga om DAKO MT förklaras av att satsförkortningar, som t.ex. *particip*, infinitivsätser och nominaliseringar, i den engelska källtexten har översatts med en passivkonstruktion i den svenska måltextern som t.ex. *Refer to the Package Insert for each stain kit for coverslipping instructions*. (s. 20), som översatts med *Instruktioner om hur täckglas*

ska läggas på finns i bipacksedelns bruksanvisning till respektive färgningssats. (s. 22). Då dessa satsförkortningar innehåller mindre explicit information om person undviker översättaren i valet av agentlös passiv att behöva explicitgöra en agent som alltså är implicit i källtexten (Ingo 2007:45–46).

I fråga om NAD MT förklaras ökningen bl.a. av att NAD KT innehåller flera exempel på saksubjekt. I engelskan har man större möjlighet än i svenskan att kombinera inanimata subjekt med animata verb. I engelskan är dessutom dessa konstruktioner enligt Biber et al. (1999:380) vanliga, vilket oundvikligen orsakar problem vid en översättning. För att kringgå sådana formuleringar på svenska är det relativt enkelt att använda en passivkonstruktion eftersom översättaren i sådana fall inte måste lägga till ett fungerande, animat subjekt till satsen. Följande exempel får belysa detta: *When this choice is made, this unit automatically converts any 96 kHz signals to 48 kHz so your system can code them.* (s. 14), som översatts med *När du gjort detta val, konverteras 96 kHz-signaler till 48 kHz automatiskt så att de kan avkodas.* (s. 14).

Även om passivkonstruktioner på många sätt är mycket användbara vid översättning för att lösa språkstrukturella problem som uppstår i och med skillnader i språkssystemen mellan käll- och målspråket är det inte fördelaktigt att producera texter med stora mängder passiver. Enligt Ehrenberg-Sundin et al. (2003:24–25) gör passivkonstruktioner texten svårläst och opersonlig. Vidare menar Ehrenberg-Sundin et al. (2003:83) att det kan vara svårt för mottagaren att avgöra om det som står i den passiva satsen är något som det är meningen att han skall utföra eller om det är något som helt enkelt händer av sig själv. Detta borde vara särskilt svårt vid agentlösa passiver. Ett exempel från DAKO-manualerna belyser detta *Dakos tvättlösning 50X Wash Solution (katalognummer AR102) och trisbufferten 10X Tris Buffer (katalognummer AR103) måste spädas och blandas före användning.* (s. 11). Här kan man fråga sig vem det är som måste späda och blanda trisbufferten. Tolkar mottagaren passivsatsen som en händelse, går hans egen roll i situationen förlorad.

3.2.3. Modala hjälpverb

För att uppmaningarna i en text ska ses som lyckade måste mottagaren acceptera och utföra dem (Sager et al. 1980:27). Sändaren kan välja att

linda in sitt budskap i olika hög grad i syfte att nå sitt mål. Ett sätt att göra detta på är att använda modala hjälpverb.

De modala hjälpverben kan användas för att uttrycka flera saker av vilka några är: förmåga, tillåtelse, möjlighet, framtid och avsikt, vilja, förmodan, direktiv och order, rekommendation, nödvändighet och sannolikhet (Teleman et al. 1999:282–284). Flera av de modala hjälpverben kan dessutom ha olika betydelser beroende av kontexten (Teleman et al. 1999:283). Detta gör det nödvändigt för översättaren att göra en bedömning av kontexten för att kunna avgöra vilken specifik betydelse av hjälpverbet som åsyftas och som bör användas i det specifika fallet i översättningen.

De vanligast förekommande modala hjälpverben i manualerna är *may*, *should*, *will* och *can* i källtexterna respektive *kan*, *ska*, *måste* och *bör* i måltexterna. Vilka av dessa som i sin tur är vanligast i de respektive texterna skiljer sig åt. Exempel på hur modala hjälpverb har använts på olika sätt i käll- respektive måltexterna finns sammanställda nedan.

Tabell 5 Exempel då modala hjälpverb har använts på olika sätt i källtexten och måltexten. Exempelen är hämtade från DAKO-manualerna

DAKO KT	DAKO MT
Reagent packs that do not require refrigeration <i>should</i> be stored at ambient temperature. (s. 11)	Reagensförpackningar som inte behöver hållas kalla <i>bör</i> förvaras vid rums-temperatur. (s. 11)
Use the drop-down menu located under each bulk liquid position on the screen <i>to select</i> the appropriate type of bulk liquid or bottle capacity. (s. 15)	Du <i>kan välja</i> lämplig bulkvätsketyp eller flaskkapacitet genom att använda rullgardinsmenyn som finns under varje bulkvätskeposition på skärmen. (s. 16)
Although this is not a hazardous temperature, <i>BE CAREFUL</i> . (s. 1)	Trots att detta inte är en farlig temperatur <i>bör du VARA FÖRSIKTIG</i> . (s. 1)
<i>Access</i> the Bulk Liquid Inventory screen by clicking Bulk Liquids on the Inventory Manager screen. (s. 6)	<i>Du kan öppna</i> skärmen Bulk Liquid Inventory genom att klicka på Bulk Liquids i skärmen Inventory Manager . (s. 6)
Frequent accumulation of liquids in the spill tray <i>indicates</i> a leak or aspiration problem with the instrument. (s. 26)	Om vätskor ofta ansamlas i spillbrickan <i>kan detta tyda på</i> att det finns en läcka eller att instrumentet har problem med aspirationen. (s. 30)

Tabell 6 Exempel då modala hjälpverb har använts på olika sätt i källtexten och måltexten. Exempelen är hämtade från NAD-manualerna

NAD KT	NAD MT
If you are in a file list and want to return to the Folder list, <i>use</i> the ▲/▼ buttons on the remote to highlight... (s. 26)	Om du befinner dig i en fillista och vill återgå till mapplistan <i>kan du använda</i> ▲/▼ knapparna för att markera... (s. 26)
If you <i>need</i> to ship the unit, for maximum protection, re-pack the unit as it was originally packed at the factory. (s. 25)	Om du <i>skulle behöva</i> transportera apparaten får den maximalt skydd om den förpackas på samma sätt [sic!] som på fabriken. (s. 25)
Some movies contain scenes that <i>may not be suitable</i> for children to view. (s. 16)	Vissa filmer kan innehålla scener som <i>är olämpliga</i> för barn att se. (s. 16)
If you enter the wrong numbers, <i>press</i> CLEAR to remove the numbers you entered. (s. 18)	Om du råkade knappa in fel siffror <i>kan du trycka på</i> CLEAR för att ta bort de felaktiga siffrorna. (s. 18)
Permission <i>should</i> always be sought from the copyright owner. (s. 21)	Tillstånd <i>ska</i> alltid sökas hos copyright-innehavaren. (s. 21)
Do not leave rubber or plastic products in contact with the unit for a long period of time . [sic!] since they <i>leave</i> marks on the surface. (s. 25)	Låt inte gummi- eller plastdetaljer ligga i kontakt med apparaten under en längre tid eftersom de <i>kan ge upphov till</i> märken på ytan. (s. 25)

I både DAKO MT och NAD MT finns det fler modala hjälpverb än i de respektive källtexterna. Detta går stick i stäv med Halfon Hermelius (2005:81) resultat där antalet modala hjälpverb var större i källtexterna än i måltexterna.

De vanligaste betydelseerna för engelskans *should* är enligt Svartvik & Sager (2002:44) *bör*, *borde* och *ska*. I de allra flesta fall i DAKO MT har översättaren använt *bör* men i ett antal exempel har dock *ska* använts. Detta stämmer överens med den diskussion som Sager et al. (1980:211–212) för, och där de kommer fram till att *should* ofta används vid rekommendationer men att det även kan användas för att ge instruktioner och då kan sägas fungera som ett mindre direktivt alternativt till *must* eller ett verb i imperativ. Ett exempel taget från NAD-manualerna får belysa detta: ***Permission should always be sought from the copyright owner*** (s. 21), vilket har översatts med ***Tillstånd ska alltid sökas hos copyright-innehavaren***. (s. 21). *Should* i den här kontexten bör tolkas som ett krav då det handlar om upphovsrätt, och har därför översatts med *ska*.

De mest påtagliga skillnaderna uppstår när ett modalt hjälpverb i källtexterna tagits bort eller lagts till i måltexterna. Även om

skillnaderna inte alltid är stora kan de fortfarande medföra konsekvenser för tolkningen av påståendet. Att man i DAKO KT varnar för att *Frequent accumulation of liquids in the spill tray indicates a leak or aspiration problem with the instrument* (s. 26) och att detta i DAKO MT översatts med *Om vätskor ofta ansamlas i spillbrickan kan detta tyda på att det finns en läcka eller att instrumentet har problem med aspirationen.* (s. 30) ger olika vikt till problemet, vilket i sin tur kan påverka hur mottagaren agerar om situationen uppstår.

Som vi diskuterat tidigare har vissa imperativformer översatts med infinitiv tillsammans med ett modalt hjälpverb. Det är ofta *kan* som läggs till i dessa fall. Både i DAKO MT och NAD MT finns det exempel på detta. I NAD KT står det *If you are in a file list and want to return to the Folder list, use the ▲/▼ buttons on the remote to highlight...* (s. 26), vilket har översatts med *Om du befinner dig i en fillista och vill återgå till mapplistan kan du använda ▲/▼ knapparna för att markera...* (s. 26). I översättningen har man alltså skiftat från en uppmaning till infinitiv tillsammans med ett modalt hjälpverb *kan* som indikerar bl.a. förmåga, möjlighet och tillåtelse. Detta leder till att mottagarens valmöjlighet att agera understryks. Som vi tidigare diskuterat sker detta vid instruktioner som är valbara men sändaren bör ändå vara konsekvent i användningen av imperativ och denna typ av omskrivning är inte nödvändig i denna texttyp.

3.2.4. Personliga pronomen och andra former av tilltal

Som tidigare nämnts vänder sig sändaren av en text till en specifik mottagare. Hur sändaren väljer att kommunicera med mottagaren ger upphov till olika former av tilltal. Sändaren kan i sitt tilltal till mottagaren välja att vara mer eller mindre personlig, vilket bl.a. avspeglas i användningen av personliga pronomina (Cassirer 2003:80). Enligt Elvsten (2006:67) används i svenskan ofta *du* för singular- och *ni* för pluraltilltal, både i formella och informella sammanhang. Detta avspeglas i texterna där det mest förekommande personliga pronomenet är just *du*. Engelskan å andra sidan använder bara ett personligt pronomen, *you*, för både singular och plural i både formella och informella sammanhang (Elvsten 2006:67).

Som vi såg i analysen i avsnitt 3.1.3. ovan skiljer sig de båda källtexterna markant åt i användningen av personliga pronomina genom att DAKO KT innehåller mycket få medan NAD KT innehåller många. Vid översättningen har fler personliga pronomina tillkommit och både

DAKO MT och NAD MT innehåller märkbart fler än deras respektive källtexter. Exempel på när dessa pronomina tillkommer finns i tabellerna som följer.

Tabell 7 Exempel då personliga pronomina tillkommit i måltexten för DAKO:s manualer

DAKO KT	DAKO MT
<i>To manage the waste system, from the Main Menu click Inventory, and then click Wastes. (s. 14)</i>	<i>Du använder avfallssystemet genom att klicka på Inventory i Main Menu och sedan på Wastes. (s. 15)</i>
<i>A graphic display of the Waste Inventory can be viewed by clicking Inventory on the Main Menu, and then clicking Wastes. (s. 13)</i>	<i>Du kan se en grafisk framställning av skärmen Waste Inventory om du klickar på Inventory i Main Menu och sedan klickar på Wastes. (s. 14)</i>
<i>It is recommended that you fill all bulk liquid bottles prior to a staining run. (s. 15)</i>	<i>Vi rekommenderar att du fyller alla bulkvätskeflaskor innan du startar en färgningskörning. (s. 16)</i>

Tabell 8 Exempel då personliga pronomina tillkommit i måltexten för NAD:s manualer

NAD KT	NAD MT
<i>If this occurs, position the player away from the TV, VCR or radio, or turn off the unit after removing the disc. (s. 10)</i>	<i>Om så är fallet bör apparaten flyttas bort från TV:n, videon eller radion eller stängas av när du tagit bort skivan. (s. 10)</i>
<i>To see the audio format of the current DVD in the on-screen display, press AUDIO. (s. 11)</i>	<i>Du kan i OSD-menyn se vilket ljudformat aktuell DVD har genom att trycka på AUDIO. (s. 11)</i>
<i>Your player will not play discs that have a region code different from your player. (s. 17)</i>	<i>Du kan inte spela skivor som har en annan regionskod än spelaren. (s. 17)</i>

Ökningen av personliga pronomina i måltexterna är en följd av de strategier som översättarna har använt i sitt arbete. Vissa av de förändringar som vi diskuterat i de föregående avsnitten har resulterat i att översättarna har lagt till ett subjekt vilket de ofta gjort genom att använda ett personligt pronomen.

De allra flesta personliga pronomina som tillkommit i DAKO MT och NAD MT har sitt ursprung i en satsförkortning i källtexterna. Vi har tidigare sett exempel på satsförkortningar som översatts med agentlösa

passiver, men det finns alltså även tillfällen då en aktiv sats med ett personligt pronomen använts som i detta exempel taget från DAKO-manualerna *To manage the waste system, from the **Main Menu** click **Inventory**, and then click **Wastes***. (s. 14), som översatts med *Du använder avfallssystemet genom att klicka på **Inventory** i **Main Menu** och sedan på **Wastes***. (s. 15).

Vidare har fler personliga pronomina tillkommit då översättarna har valt att översätta en passiv sats med en aktiv. De allra flesta passiverna i källtexterna var som vi nämnde tidigare av den agentlösa typen och vid en översättning till aktiv form har alltså ett pronomen behövts läggas till i måltexten. Ett exempel, även detta från DAKO-manualerna, är *A graphic display of the **Waste Inventory** can be viewed by clicking **Inventory** on the **Main Menu**, and then clicking **Wastes***. (s. 13), som i måltexten återges med *Du kan se en grafisk framställning av skärmen **Waste Inventory** om du klickar på **Inventory** i **Main Menu** och sedan klickar på **Wastes***. (s. 14).

Personliga pronomina har också tillkommit då källtexterna innehållit en sats med ett inanimat subjekt tillsammans med ett animat verb. Som redan nämnts är detta mindre vanligt på svenska än på engelska och i dessa fall har översättarna ibland valt att lägga till ett animat subjekt till det animata verbet i form av ett personligt pronomen för att få en godtagbar formulering på svenska. I NAD-manualerna finns flera exempel på detta varav ett är *Your player will not play discs that have a region code different from your player*. (s. 17), som översatts med *Du kan inte spela skivor som har en annan regionskod än spelaren*. (s. 17).

Enligt Cassirer (2003:80–81) ger användningen av personliga pronomina i en text ett mer direkt och personligt tilltal. I fråga om manualer borde detta kunna ha både positiva och negativa effekter. Å ena sidan kan det ge en nära och mer personlig dialog med mottagaren. Å andra sidan kan det också, särskilt vid uppmaningar, uppfattas som för starkt eller för direkt och resultera i att mottagaren känner sig alltför utpekad. STG:s handbok 169 (1999) ger inga råd eller riktlinjer om vilket tilltal man bör använda i manualer men ett alltför personligt tilltal bör nog undvikas.

4. Sammanfattning och slutsatser

Manualer hör till en texttyp vars funktion är såväl informativ som imperativ vilket innebär att de inte bara ska förmedla ett sakinnehåll utan även påverka mottagaren att handla på ett visst sätt. I uppsatsen har två

manualer och deras respektive översättningar analyserats och fokus har legat på manualernas imperativa textfunktion samt mottagaranpassningen.

En av frågorna som ställdes i början av uppsatsen var om manualerna ser olika ut beroende av vilka mottagarna är. I analysen diskuterade vi skillnader mellan de båda mottagargrupperna och vilket uttryck detta tog sig i manualerna. Efter en kort analys framgick det tydligt att de olika mottagarna påverkat hur manualerna ser ut och att skillnaderna fanns i informationsinnehåll och stil. Manualerna var emellertid formellt likadant uppbyggda. Ytterligare frågor som ställdes i början av uppsatsen var hur uppmaningar uttryckts och översatts i manualerna samt vilket tilltal som använts och hur detta översatts. I den andra delen av resultatanalysen diskuterades användningen och översättningen av uppmaningar, passivkonstruktioner, modala hjälpverb samt förekomsten av personliga pronomina och hur de strategier som översättarna använt sig av kan påverka hur mottagarna uppfattar måltexterna. Vi kunde se att både DAKO MT och NAD MT skilde sig från deras respektive källtexter i användningen av imperativ, passivkonstruktioner, modala hjälpverb samt personliga pronomina. Antalet imperativformer minskade i måltexterna till fördel för fler alternativa formuleringar, antalet passivsätser ökade och det gjorde även antalet modala hjälpverb och personliga pronomina. Samtliga av dessa ändringar kan på olika sätt förväntas påverka hur mottagaren uppfattar texten.

Måltexternas många omskrivningar av källtexternas uppmaningar i imperativform ger instruktioner som i vissa fall kan vara svåra för mottagaren att tolka som just instruktioner. Även om syftet kan ha varit att ge en mjukare framtoning till uppmaningen bör detta inte vara nödvändigt i sammanhanget. Mottagarna förväntar sig finna instruktioner i en manual och dessa ges ofta i imperativ.

De många passivkonstruktioner som använts vid översättningarna, och då särskilt de agentlösa, kan orsaka flera problem för mottagaren. Dels försämrar stora mängder passivkonstruktioner ofta en texts läsbarhet i allmänhet, dels kan det vara otydligt om det som sägs i satsen sker automatiskt eller om det är något som mottagaren förväntas göra själv vilket onekligen kan få konsekvenser för hur väl en manual fungerar.

När det gäller de modala hjälpverben ökade de i översättningarna, vilket i vissa kontexter gav upphov till omskrivna uppmaningar. Detta skedde emellertid vid instruktioner som mottagaren inte måste utföra. Denna typ av omskrivning är dock inte nödvändig och det hade nog varit lämpligare att vara konsekvent i användningen av imperativ. I en

del fall fick inskjutna modala hjälpverb i måltexterna konsekvensen att vikten av vissa varningar undergrävdes vilket skulle kunna påverka mottagarens reaktion i den givna situationen.

De strategier som översättarna använt i sitt arbete resulterade i de båda måltexterna i en ökad mängd personliga pronomina. Skillnaderna var dock större mellan DAKO KT och MT än mellan NAD KT och MT eftersom DAKO KT innehöll mycket få personliga pronomen jämfört med NAD KT som innehöll en stor mängd. Användningen av personliga pronomina påverkar tilltalet i texten. Att etablera en nära och personlig dialog med mottagaren kan i många fall vara eftersträvansvärt. I fråga om manualer är det nog ändå lämpligt att vara försiktig med hur man använder personliga pronomina då ett alltför direkt tilltal i en imperativ text skulle kunna uppfattas som alltför utpekande.

Även om den övergripande textfunktionen har bevarats, vilket bör vara översättarens primära mål, visar resultatet i denna uppsats att översättningarna har gett upphov till måltexter som är mer personliga och som innehåller fler modala omskrivningar vilka bl.a. kan medföra att information undergrävs samt att det i vissa fall används mindre direkta instruktioner i form av alternativa uppmaningsformer och att mottagarens roll ibland blir otydlig.

Referenser

Primärmaterial

Artisan Staining System English handbook

http://www.dako.com/prod_productrelatedinformation?url=product_manuals.htm, hämtad 2008-02-08.

Artisan Swedish Handbook

http://www.dako.com/prod_productrelatedinformation?url=product_manuals.htm, hämtad 2008-02-08.

NAD T524 DVD/ CD/ MP3 Player Owner's Manual

NAD T524 DVD/ CD/ MP3 spelare Bruksanvisning

Sekundärlitteratur

- Berglund, Louise 2005. Det mobila språket. Granskning av en engelsk mobiltelefonmanual i svensk översättning. I: *Texter emellan 7. Examensarbeten vid översättarutbildningen 2003–2005*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 1-23.
- Biber, Douglas, Johansson, Stig, Leech, Geoffrey, Conrad, Susan & Finegan, Edward 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Cassirer, Peter 2003. *Stil, stilistik & stilanalys*. 3 uppl. Stockholm: Natur och Kultur.
- Dysthe, Olga Hertzberg, Frøydis & Løkensgard Hoel, Torlaug 2002. *Skriva för att lära. Skrivande i högre utbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro Lundin, Kerstin Wedin, Åsa & Westman, Margareta 2003. *Att skriva bättre i jobbet. En basbok om brukstexter*. 3 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Elvsten, Maria 2006. Hur översätter man tilltal? Beskrivning av ett projekt. I: Englund Dimitrova, Birgitta & Landqvist, Hans (red.). *Svenska som källspråk och målspråk. Aspekter på översättningsvetenskap*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 62–74.
- Halfon Hermelius, Gabriella 2005. Brukbara anvisningar. Särdrag och översättningssvårigheter i bruksanvisningar. I: *Texter emellan 7. Examensarbeten vid översättarutbildningen 2003–2005*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 74–96.
- Ingo, Rune 1991. *Från källspråk till målspråk. Introduktion till översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune 2007. *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordman, Marianne 1992. *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Quirk, Randolph, Greenbaum, Sidney, Leech, Geoffrey & Svartvik, Jan 1985. *A Comprehensive Grammar of the English language*. New York: Longman.
- Reiss, Katharina 1989. Text types, translation types and translation assessment. I: Chesterman, A. (ed), *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Finn Lectura. S. 105–115.
- Sager, Juan C, Dungworth, David & McDonald, Peter F 1980. *English special languages. Principle and practice in science and technology*. Wiesbaden: Oscar Brandstetter Verlag.
- Siewierska, Anna 1984. *The Passive. A Comparative Linguistic Analysis*. Beckenhem: Croom Helm Ltd.

- Sterner, Jan 1997. *Bruksanvisningar: Är de så dåliga?*. Stockholm: School of Business, Stockholms universitet.
- STG Handbok 169 1999. *Bruksanvisningar och Manualer. Utforma tydlig produktinformation*. Göteborg: SIS Förlag.
- Svartvik, Jan & Sager, Olof 2002. *Engelsk universitetsgrammatik*. Stockholm: Liber.
- Strömquist, Siv 2005. *Skrivboken. Skrivprocess, skrivråd och skrivstrategier*. Malmö: Gleereup.
- Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik 1999. *Svenska Akademiens grammatik 4. Satser och meningar*. Stockholm: Svenska Akademien.

Personlig kommunikation

- Anette Westh, DAKO. Telefonsamtal 22/2 2008.
- Karen Pritchard, NAD. E-post 29/4 2008.